

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

Факультет історії, бізнес-освіти та права
Кафедра історії України та всесвітньої історії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри

« 28 » серпня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Державотворчі та самоврядні процеси в історії людства

Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий)

Галузь знань: 03 «Гуманітарні науки»

Спеціальність: 032 «Історія та археологія»

Освітньо-наукова програма: 032 «Історія та археологія»

Форма навчання: денна

2023–2024 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Державотворчі та самоврядні процеси в історії людства» розроблена на основі освітньо-наукової програми: 032 «Історія та археологія» навчального плану підготовки здобувачів вищої освіти освітнього ступеня третій (освітньо-науковий) за спеціальністю 032 «Історія та археологія»

Розробник Марченко Олег Миколайович, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та всесвітньої історії

Робочу програму обговорено та схвалено на засіданні кафедри історії України та всесвітньої історії Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Протокол № 2 від «28» серпня 2023 року

Завідувач кафедри

Бабак О.І.

Робоча програма навчальної дисципліни «Державотворчі та самоврядні процеси в історії людства» для студентів спеціальності 032 «Історія та археологія» за третім (освітньо-науковим) рівнем вищої освіти. ЦДУ імені В. Винниченка, 2023. 22 с.

© Марченко О.М., 2023 рік

© ЦДУ імені В. Винниченка, 2023 рік

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

1.1 Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3,5	Галузь знань 03 «Гуманітарні науки»	За вибором	
Індивідуальне навчально-дослідне завдання	Спеціальність: 032 «Історія та археологія»	Рік підготовки	
		2-й	
Семестр			
4-й			
Загальна кількість годин – 105	Освітньо-наукова програма: 032 «Історія та археологія»	Лекції	
		14 год.	
Семінарські			
12 год.			
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 год. самостійної роботи студента – 4 год.	Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий)	Самостійна робота	
		79 год.	
		Вид контролю:	
		залік	

1.2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою освоєння дисципліни є теоретичне й методологічне обґрунтування:

- дослідження форм, методів, принципів організації влади на місцевому, низовому рівні для комфортної життєдіяльності мешканців громад у різних країнах в історичній послідовності;
- вивчення підходів до досвіду державного, регіонального та місцевого управління в країнах із різноманітними формами правління, державним устроєм, політичними режимами в різні історичні епохи.

Основні завдання дисципліни:

- виробити уявлення про сутність, природу і функції влади й місцевого самоврядування;
- сприяти розумінню змісту управління на місцевому рівні;
- сформувати системне уявлення про співвідношення державотворчих і самоврядних елементів в історії окремих народів і країн.

Дисципліна «Державотворчі та самоврядні процеси в історії людства» належить до варіативної частини професійного циклу (дисципліна за вибором). Програма курсу вибудовується як дослідницьке та практично орієнтоване навчання студентів з метою придбання ними знань і навичок у галузі державного управління й місцевого самоврядування. Обговорюються «теорії» місцевого самоврядування, моделі муніципального управління; порівнюються реальні практики управління муніципальними утвореннями залежно від історичних періодів і країн світу; порівнюються американська, європейська й українська практики державного, муніципального управління та місцевого

самоврядування; аналізується тривалий процес розвитку місцевого самоврядування в Україні; демонструється тісний взаємозв'язок місцевого самоврядування з державним управлінням. Навчальна дисципліна має тісний зв'язок з історією, соціологією, історією держава і права України, історією держави і права зарубіжних країн, історією політичної та правової думки України, історією політичної та правової зарубіжних країн та ін.

У результаті вивчення навчальної дисципліни у студента мають бути сформовані такі **компетентності**:

Інтегральна компетентність. Здатність розв'язувати теоретичні, методологічні, дослідницькі та практично орієнтовані завдання і проблеми в галузі державного управління й місцевого самоврядування; дослідження форм, методів, принципів організації влади на центральному, регіональному, місцевому рівні у різних країнах в історичній послідовності.

Загальні (ЗК)	Фахові (ФК)
<p>ЗК 1. Вміння критично оцінювати сучасні наукові дослідження щодо питань державного управління та місцевого самоврядування, генерувати досвід державного, регіонального та місцевого управління в країнах із різноманітними формами правління, державним устроєм, політичними режимами в різні історичні епохи, порівнювати реальні практики управління муніципальними утвореннями залежно від історичних періодів і країн світу</p>	<p>ФК 1. Володіти найбільш передовими, концептуальними та методологічними знаннями за спеціальністю 032 «Історія та археологія», уміння застосовувати їх у власних дослідженнях.</p>
<p>ЗК 2. Використовувати сучасні методи і технології наукової комунікації українською та іноземними мовами в усній і письмовій формі при вивченні державотворчих і самоврядних процесів в історії людства.</p>	<p>ФК 2. Готовність до міждисциплінарних досліджень та залучення методик інших наук.</p>
<p>ЗК 3. Створювати та інтерпретувати нові знання про державне управління, місцеве самоврядування через дослідницьке та практично орієнтоване навчання студентів з метою придбання ними знань і навичок у галузі державного управління й місцевого самоврядування.</p>	<p>ФК 3. Здатність застосовувати уміння критичного аналізу, оцінки і прогнозування нових та складних ситуацій.</p>
<p>ЗК 4. Здатність до абстрактного та аналітичного мислення й генерування нових ідей (креативність) під час вирішення дослідницьких і практичних завдань при вивченні державотворчих і самоврядних процесів в історії людства.</p>	<p>ФК 4. Здатність розробляти та реалізовувати власні науково-дослідні проекти при вивченні державотворчих та самоврядних процесів людства, які дозволяють розв'язувати значущі наукові, соціальні, культурні, етичні проблеми і дають можливість переосмислити і створити нове знання.</p>
<p>ЗК 5. Готовність дотримуватись етичних норм у професійній діяльності.</p>	<p>ФК 5. Здатність до комунікації з широкою науковою спільнотою та громадськістю у своїй та суміжних галузях наукової та професійної діяльності.</p>

ЗК 6. Здатність до самоорганізації, планування й розв'язання задач власного професійного й особистого зростання.	ФК 6. Здатність ініціювати наукові проекти при вивченні державотворчих та самоврядних процесів людства залежно від типології країн за формами правління, державним устроєм, політичними режимами в різні історичні епохи, проявляти лідерство та автономність на всіх етапах їх реалізації.
ЗК 7. Здатність працювати автономно.	ФК 7. Здатність визначати ступінь об'єктивності фактологічної основи минулих подій в різних видах джерел, встановлювати та оцінювати достовірність та репрезентативність джерельної інформації.
ЗК 8. Здатність знаходити, обробляти та критично аналізувати інформацію з різних джерел.	ФК 8. Здатність дотримуватись етичних і моральних норм, а також правил академічної доброчесності в наукових дослідженнях та науково-педагогічній діяльності.
ЗК 9. Знати й розуміти форми, методи, принципи організації влади на центральному, регіональному і місцевому рівні для комфортної життєдіяльності мешканців громад у різних країнах в історичній послідовності.	ФК 9. Готовність до професійної діяльності, з урахуванням особливостей фаху історика та актуальних проблем сучасної гуманітаристики.
ЗК 10. Здатність до фахового спілкування з представниками непрофільних галузей.	ФК 10. Здатність до популяризації науково-історичного знання щодо державотворчих і самоврядних процесів в історії людства.
ЗК 11. Здатність до розроблення та управління проектами.	ФК 11. Готовність до роботи з ресурсами, необхідними для докторського дослідження.
ЗК 12. Здатність адаптуватися та діяти в нових ситуаціях і впоратися з тиском.	

1.3. Очікувані програмні результати навчання:

ПРН 1. Здатність до пошуку, аналізу та самостійної класифікації сукупності джерел, достатньої для реалізації дисертаційного дослідження.

ПРН 2. Здатність використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології в процесі пошуку, локалізації, збирання, опрацювання та аналізу історичних та історіографічних джерел з питань державотворення та самоврядування.

ПРН 3. Уміння оперувати основними концепціями, теоріями, проблемами філософії й методології науки і застосовувати їх при вивченні державотворчих і самоврядних процесів в історії людства та під час науково-педагогічної діяльності.

ПРН 4. Обізнаність та здатність переосмислювати концепції, наявні у фаховому методологічному та історіографічному дискурсі; готовність удосконалювати існуючі в межах області дослідження знання.

ПРН 5. Уміння оцінювати ступінь висвітлення основних аспектів державотворення та місцевого самоврядування в історії людства та обґрунтовувати потребу її подальшої розробки.

ПРН 6. Готовність застосовувати основні наукові підходи і методи науково-дослідної діяльності; методи критичного аналізу й оцінки сучасних наукових досягнень під час розв'язання дослідницьких і практичних завдань у галузі державного управління й місцевого самоврядування, у тому числі й у міждисциплінарних галузях.

ПРН 7. Здатність застосовувати різні види письмових та наукових текстів; розуміти зміст складних текстів з наукових проблем, у тому числі вузькоспеціальних, стилістичні особливості оформлення результатів дослідження у письмовій і усній формі.

ПРН 8. Здатність проєктувати та переконливо представляти групі фахівців проєкт науково-дослідної роботи з питань державного управління та місцевого самоврядування в різних країнах в історичній ретроспективі.

ПРН 9. Здатність дотримуватись етики наукових досліджень та принципів академічної доброчесності в наукових дослідженнях та науково-педагогічній діяльності.

ПРН 10. Здатність презентувати результати дослідження з питань державотворення і самоврядування у фаховому середовищі (конференції, круглі столи, наукові семінари) та широкому загалу (презентації, науково-популярні заходи та публікації).

ПРН 11. Здатність завершити оригінальне наукове дослідження у вигляді дисертаційної роботи, заснованої на критичному аналізі джерел і синтезі наукових ідей та нових знань, і забезпеченій необхідним науковим апаратом.

ПРН 12. Здатність представляти результати самостійного дослідження іноземною мовою в усній чи письмовій формі.

ПРН 13. Здатність інтегрувати власні науково-дослідні напрацювання до навчально-методичної роботи.

ПРН 14. Уміння застосовувати програмні засоби і мультимедіа у науково-педагогічній діяльності та наукових дослідженнях; аналізувати й систематизувати результати досліджень засобами інформаційних технологій.

ПРН 15. Здатність висвітлювати історичні проблеми щодо державотворчих і самоврядних процесів в історії людства у формі, доступній для широкої аудиторії різного віку та фаху. Публікувати наукові та науково-популярні тексти у фахових виданнях, ЗМІ, інформаційних ресурсах та ін.

ПРН 16. Уміння користуватися нормативно-правовими і програмно-методичними документами, що визначають роботу в науковій установі та закладі освіти; визначати мету інноваційної діяльності, обґрунтувати необхідні внесення змін і готовність впроваджувати інноваційні прийоми у науково чи навчально-методичну роботу.

ПРН 17. Здатність до саморозвитку та самовдосконалення упродовж життя, відповідальність за навчання інших.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

Історичні підходи до організації влади та місцевого самоврядування

Тема 1,2. Предмет, зміст і завдання спецкурсу. Основна література

Історія влади та місцевого самоврядування як наука й навчальна дисципліна. Предмет історії вивчення влади та місцевого самоврядування і його місце в системі суспільних наук. Цілі й завдання вивчення. Загальні і спеціальні методи вивчення влади та місцевого самоврядування в країнах світу: діалектичний, конкретно-історичний, системний, статистичний та ін. Основні поняття. Джерела. Історіографія. Порядок вивчення дисципліни.

Тема 3. Соціальні інститути влади й місцевого самоврядування як предмет вивчення.

Становлення місцевого самоврядування та політогенез. Основні теорії, моделі і природа місцевого самоврядування. Теорія природних прав вільної громади. Господарська (громадсько-господарська) теорія. Громадська (громадівська) теорія. Державна (державницька) теорія. Політичний та юридичний напрямки державницької теорії місцевого самоврядування. Анархо-синдикалістські ідеї. Теорія муніципального соціалізму. Соціально-класова теорія місцевого самоврядування. Сучасна правова доктрина місцевого самоврядування.

Моделі місцевого самоврядування: англо-американська (англосаксонська або північноамериканська), континентальна (романо-германська або європейська), скандинавська, іберійська, радянська, змішана. Організаційні форми місцевого самоврядування: «сильна рада – слабкий голова», «сильна рада – сильний голова», «обрана рада – найманий менеджер», комісійна форма, комбінована форма.

Інваріантність підходів до аналізу поняття влади й місцевого самоврядування. Методологічні основи теорії державотворення та самоврядування.

Тема 4. Основні етапи історичного розвитку державного управління в Україні.

Національна традиція публічної влади й управління та її значення на сучасному етапі державотворення. Структури влади й управління в Київській Русі. Київські князі-реформатори. Реформи Володимира Великого. Форми управління в Галицько-Волинській державі. Управління в українських землях за польсько-литовської доби. Запорізька Січ – особлива форма української національної держави із широким козацьким самоврядуванням.

Державний лад і управління періоду визвольної війни під проводом Б. Хмельницького. Державне управління в Україні в період занепаду Козацько-гетьманської держави. Реорганізація державного управління та територіально-адміністративного устрою в підросійській Україні після ліквідації Гетьманства й Запорізької Січі. Реорганізація центрального апарату управління в Російській імперії на початку XIX ст. і її вплив на місцеве управління. Буржуазні реформи в Росії 60-70 років XIX ст. і Україна. Особливості управління українськими землями в складі Австрійської імперії й Австро-Угорщини.

Утворення Центральної ради та формування органів державного управління в Україні. Організація державної влади й управління в період Гетьманату. Створення апарату державного управління Директорією УНР. Структури органів державної влади й управління в Західноукраїнській Народній Республіці. Встановлення і функціонування радянської системи управління в Україні. Спроби реформування органів державного управління під час хрущовської “відлиги” та в умовах поглиблення кризи радянської системи.

Історичні уроки розбудови системи державного управління та проведення адміністративних реформ в Україні.

Тема 5, 10, 11. Історія становлення місцевого самоврядування в Україні

Зародження самоврядування в період Київської Русі. Подібність і однаковість інститутів управління в Північній Європі й на Русі. Демократизм місцевих громад. Княжа влада й демократії вільних міст. Специфічне поєднання князівської військової влади й полісної демократії. Великий Новгород. Псков. Київ. Відносини між «державою» і вільними містами. Русь – конфедерація вільних міст і земель-князівств.

Особливості місцевого самоврядування Запорізької Січі, Української козацької держави. Місцеве самоврядування в XVIII – XIX ст. Земства як політико-правовий інститут. Міське положення 1870 р. і 1892 р. Місцеве самоврядування в конституційно-правових актах початку XX ст. Органи місцевого самоврядування Гетьманату П. Скоропадського. Радянська система та принципи організації місцевої влади. Особливості державного управління в Радянській Україні. Конституції УСРР (УРСР) 1919, 1929, 1937 та 1978 років. Сучасне міське самоврядування в Україні. Адміністративно-територіальний устрій України.

Тема 6, 7, 8, 9. Місцеве самоврядування в історії країн Європи

Історичні підходи до організації влади та місцевого самоврядування в епоху Середньовіччя та Нового часу. Політичні, соціальні та економічні передумови розвитку самоврядування в ранньому Середньовіччі. Держави готів і франків. Розвиток держави в Європі і становлення ленної системи як політичної умови континентального місцевого самоврядування. Специфіка англійської моделі місцевого самоврядування. Торгівля на далекі відстані, ярмарки й торгові союзи як економічна умова місцевого самоврядування. Торговельні союзи міст (Ганза). Розвиток університетів і міст у Європі. Комунальний рух у Європі XII–XVI ст. і його роль у становленні самоврядування. Німецьке право і його проникнення в Східну Європу. Магдебурзьке право.

Розвиток системи місцевого управління в Англії, Франції, Португалії, Іспанії, Данії, Пруссії; вплив і значення Реформації, становлення капіталізму, секуляризації суспільства і Просвітництва.

Розвиток місцевого самоврядування в Європі в умовах капіталізму, стирання станових відмінностей, секуляризації, розвитку освіти й науки. Нові форми участі населення в управлінні. Північноамериканські Сполучені Штати і їх роль у розвитку й поширенні демократії та місцевого самоврядування.

Історичні підходи до організації влади та місцевого самоврядування в Московії. Монгольська модель управління, засвоєна східними руськими князівствами і відтворена потім у системі управління Московського князівства і його відносинах із сусідами, що ґрунтується на общинному землеволодінні й умовному довічному приватному землекористуванні, на неконкурентних внутрішньогромадських економічних відносинах, неправовому характеру управління, кримінальній відповідальності керівників, кругової поруки на кожному рівні й перерозподілі відповідальності. Протистояння Східної (Московської) і Західної (Литовської) Русі – протистояння двох моделей управління. Інститут міщинства як основа князівської влади. Інститут кормліль як основа самоврядування. Намісники і волостелі, соцькі і старости. Реформа системи кормліль (губного управління і виборної земської влади) і місцевого судочинства.

Самоврядування в період становлення централізованої Московської держави (XVI – XVIII ст.). Земські собори як станово-представницькі збори. Централізація управління та приказне, воєводське управління. Станове самоврядування. Інститут помісної системи.

Російське міське самоврядування періоду абсолютистської монархії (XVIII – початок XIX). Петровські адміністративно-територіальна, управлінська реформи. Децентралізація й губернське управління. Магістрати – нові міські установи. Становий

характер самоврядування. Співвідношення посадових і виборних основ в управлінні. Специфіка обласного управління в різних частинах держави.

Реформи Катерини II. Перетворення обласного управління. Новий адміністративно-територіальний поділ імперії. Жалувані грамоти. Всестановий характер міського самоврядування. Особливості управління Прибалтикою, Фінляндією й Сибіром.

Розвиток системи місцевого самоврядування в Росії в XIX – початку XX ст. Генерал-губернатори й цивільні губернатори. Губернські, повітові й заштатні міста, волосне управління. Дворянське самоврядування. Органи місцевого судового управління. Повітові суди. Органи фінансового управління на місцях: місцеві казенні палати й повітові казначейства. Сільська громада як інститут самоврядування. Ставлення її до поміщицької вотчини. Общинне самоврядування й вотчинне право. Сільське громадське самоврядування в Україні, на Кавказі, на півночі європейської Росії, у Сибіру. Селянська реформа й розвиток місцевого самоврядування в другій половині XIX ст. Козацька служба, козачі війська й самоврядування. Земська реформа 1864 року, її необхідність, зміст і наслідки. Земська контрреформа 1890 року. Міське положення 1870 року. Міський голова, міська дума й управа. Міська контрреформа 1892 року. Особливості управління в Сибіру, Туркестані, Фінляндії й Царстві Польському.

Партійна боротьба й місцеве самоврядування в програмах російських партій. Лютнева революція й період двовладдя. Децентралізація і демократизація місцевої влади. Жовтнева революція 1917 р. в Росії й подальше становлення системи місцевих Рад. Міське управління в радянський період. Революційні трансформації самоврядування. Ради – органи влади й самоврядування.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

Міське самоврядування в системі влади й управління сучасних країн

Тема 12, 13, 14. Теоретичні засади взаємодії органів місцевого управління (самоврядування) з органами державної влади за кордоном.

Трансформація місцевого управління на початку XX ст. «Муніципальний соціалізм» у Західній Європі: соціальна та ідеологічна основа, прояви, значення для сучасності й державного будівництва.

Формування демократичних елементів владування: громади, парламентаризм, виборчі системи. Конституційні зміни механізмів управління. Досвід комунального самоврядування країн Європейського співтовариства. Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в країнах світу: ФРН, США, Франції, Грузії, Данії, Польщі. Основні моделі взаємодії органів місцевого управління (самоврядування) з органами державної влади за кордоном: англосаксонська, французька, германська, скандинавська.

Тема 15, 16. Міське самоврядування в системі влади й управління сучасної України

Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в Україні. Система місцевого самоврядування. Матеріально-фінансова основа місцевого самоврядування. Вибори до органів місцевого самоврядування. Представницькі органи місцевого самоврядування в Україні. Повноваження рад. Виконавчі органи місцевого самоврядування в Україні.

Умови становлення місцевого самоврядування. Соціальна основа самоврядування. Класифікація сучасних проблем функціонування органів місцевого самоврядування в умовах трансформації суспільства. Політико-правові проблеми місцевого самоврядування. Соціально-економічні проблеми місцевого самоврядування. Проблеми правового регулювання взаємовідносин державної влади й місцевого самоврядування в Україні. Формування органів місцевого самоврядування: сучасний стан та напрямки вдосконалення. Реформа територіального устрою як фактор розвитку місцевого самоврядування. Основні напрямки вдосконалення законодавства про міське самоврядування.

Тема 17. Соціальний механізм влади й місцевого самоврядування

Суб'єкти місцевого самоврядування. Сутність соціального механізму самоврядування і влади. Специфіка становлення соціального механізму місцевого самоврядування. Ментальні особливості націй щодо державотворчих і самоврядних тенденцій.

Особливості взаємин між органами державної та місцевої влади в малих поселеннях, середніх і великих містах. Проблема співвідношення повноважень між державою та органами місцевого самоврядування. Організація місцевого управління через різні форми співпраці. Товариства громадського самоврядування, товариства власників житла. Міжмуніципальні утворення. Асоціації та спілки місцевої влади. Комплексні управлінські структури держава / місцеве самоврядування. Місцеве самоврядування й соціальне партнерство. Стратегії розвитку муніципальної освіти.

Тема 18. Соціокультурні аспекти влади й місцевого самоврядування

Громадські інститути й місцеве самоврядування. Функції місцевого самоврядування. Зарубіжний досвід організації місцевого самоврядування. Міжнародні зв'язки і стандарти в системі місцевого самоврядування України. Європейський вибір України і проблеми адаптації зарубіжного досвіду державного управління до вітчизняних умов. Правова природа міжнародних стандартів місцевого самоврядування. Європейська Хартія місцевого самоврядування. Всесвітня Декларація місцевого самоврядування. Європейська типова конвенція про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними громадами або органами влади. Інші європейські стандарти місцевого самоврядування.

Культура місцевого самоврядування та влади. Місцеве населення і його соціальні якості. Принципи функціонування місцевого самоврядування.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви розділів і тем	Кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усьо го	у тому числі			ус ьог о	у тому числі		
		л	п	СРС		л	п	СРС
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Модуль 1. Історичні підходи до організації влади та місцевого самоврядування								
Тема 1. Предмет, зміст і завдання спецкурсу		1		4				
Тема 2. Аналіз джерел та літератури зі спецкурсу		1		4				
Тема 3. Соціальні інститути влади й місцевого самоврядування як предмет вивчення. Основні теорії, моделі і природа місцевого самоврядування		2		4				
Тема 4. Історичні підходи до організації влади та місцевого самоврядування в Київській Русі			1	4				
Тема 5. Організація влади та місцевого самоврядування в період Гетьманщини			1	4				
Тема 6. Організація влади та місцевого самоврядування в Московії		1		4				
Тема 7. Організація влади та місцевого самоврядування в Російській імперії		1		4				
Тема 8. Організація влади та місцевого самоврядування в епоху Середньовіччя та Модерного часу в країнах Західної Європи		2		4				
Тема 9. Формування демократичних елементів владування в країнах Європи: громади, Магдебурзьке право, парламентаризм, виборчі системи			2	4				
Тема 10. Організація влади та місцевого самоврядування в період революційних змагань (УНР, Гетьманату, Директорії)			1	4				
Тема 11. Організація влади та місцевого самоврядування в радянській Україні			1	4				
Разом за Модулем 1	58	8	6	44				
Модуль 2. Місцеве самоврядування в системі влади й управління сучасних країн								
Тема 12. Теоретичні засади взаємодії органів місцевого управління (самоврядування) з органами державної влади за кордоном		2		5				
Тема 13. Англосаксонська, французька (континентальна), скандинавська моделі місцевого управління			2	5				
Тема 14. Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в країнах світу: ФРН, США, Франції, Грузії, Данії, Польщі				5				

Тема 15. Місцеве самоврядування в системі влади й управління сучасної України		2		5				
Тема 16. Протиріччя в організації влади й місцевого самоврядування на сучасному етапі: постановка проблеми і шляхи вирішення		2		5				
Тема 17. Соціальний механізм влади й місцевого самоврядування			2	5				
Тема 18. Соціокультурні аспекти влади й місцевого самоврядування			2	5				
Разом за Модулем 2	57	12	10	35				
Усього годин	105	14	12	79				

4. Опис навчальної дисципліни

4.1. Теми лекційних занять

4.1.1. денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет, зміст і завдання спецкурсу	1
2	Аналіз джерел та літератури зі спецкурсу	1
3	Соціальні інститути влади й місцевого самоврядування як предмет вивчення. Основні теорії, моделі і природа місцевого самоврядування	2
4	Організація влади та місцевого самоврядування в Московії	1
5	Організація влади та місцевого самоврядування в Російській імперії	1
6	Організація влади та місцевого самоврядування в епоху Середньовіччя та Модерного часу в країнах Західної Європи	2
7	Теоретичні засади взаємодії органів місцевого управління (самоврядування) з органами державної влади за кордоном	2
8	Місцеве самоврядування в системі влади й управління сучасної України	2
9	Протиріччя в організації влади й місцевого самоврядування на сучасному етапі: постановка проблеми і шляхи вирішення	2
	Разом	14

4.2. Теми семінарських (практичних) занять

4.2.1 денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історичні підходи до організації влади та місцевого самоврядування в Київській Русі	1
2	Організація влади та місцевого самоврядування в період Гетьманщини	1
3	Формування демократичних елементів владування в країнах Європи: громади, Магдебурзьке право, парламентаризм, виборчі системи	2
4	Організація влади та місцевого самоврядування в період революційних змагань (УНР, Гетьманату, Директорії)	1
5	Організація влади та місцевого самоврядування в радянській Україні	1
6	Англосаксонська, французька (континентальна), скандинавська моделі місцевого управління	2
7	Соціальний механізм влади й місцевого самоврядування	2
8	Соціокультурні аспекти влади й місцевого самоврядування	2
	Разом	12

4.4. Завдання для самостійної роботи

4.4.1 денна форма навчання

Виконання завдань із тем при підготовці до семінарських занять, перевірка інформації викладачем. Максимально за конспекти, матеріали, інформацію можна отримати до **20 балів**.

4.5. Орієнтовна тематика рефератів (Індивідуальних навчально-дослідних завдань)

1. Державне управління як необхідна умова функціонування суспільного життя.
2. Роль управлінської науки в проведенні демократичних перетворень в Україні.
3. Завдання державотворчих та самоврядних процесів в історії людства як науки й навчальної дисципліни в демократичному розвитку сучасної України.
4. Зародження перших управлінських інституцій на українських землях.
5. Головні етапи розвитку Києворуської держави та їхній вплив на формування державних інституцій.
6. Галицько-Волинська держава як спадкоємиця державного життя та традицій управління Київської Русі.
7. Самоврядування в українських містах на засадах Магдебурзького права за литовсько-польської доби.
8. Органи управління самоврядної України та організація управління в самоврядних містах у період середньовіччя.
9. Характер Козацької республіки та вплив військових елементів на державне управління.
10. Вплив Конституції Пилипа Орлика на розвиток державного управління.
11. Імперська політика управління як засіб повної ліквідації Української державності.
12. Центральні та місцеві органи Московського царства та Російської імперії для управління Україною.
13. Реформи місцевого управління в Росії кінця XVII–XVIII ст.
14. Земська реформа в Російській імперії середини XIX століття. Основні напрями та результати.
15. Комунальний рух і міське самоврядування в Європі XI–XV ст.
16. Реформи місцевого управління в Західній Європі XIX ст.
17. Досягнення й помилки в державному будівництві УНР.
18. Досвід ЗУНР в утворенні дієвої системи державного управління.
19. Дуалізм радянського державного управління.
20. «Перебудова» як змушений крок компартійного керівництва.
21. Роль громадських зв'язків у розвитку демократичних процесів в Україні.
22. Адміністративна реформа як засіб вдосконалення державного управління в Україні.
23. Порівняльна характеристика громадської та державної теорії місцевого самоврядування.
24. Порівняльна характеристика моделей місцевого самоврядування.
25. Форми взаємодії виконавчої влади з органами місцевого самоврядування на регіональному рівні: зміст та реалізація.
26. Місцеве самоврядування як форма децентралізації державної влади.
27. Американська система місцевого управління.
28. Британська система місцевого управління.
29. Німецька система місцевого управління.
30. Скандинавська система місцевого управління.
31. Романська система місцевого управління і специфіка місцевого управління в сучасній Франції.
32. Правова природа міжнародних стандартів місцевого самоврядування.
33. «Муниципальний соціалізм» у Західній Європі.

Примітка: викладач може розширити рамки чи змінити ІНДЗ студента, враховуючи його індивідуальні здібності та уподобання. Студент може запропонувати свою тему для написання ІНДЗ із курсу «Державотворчі та самоврядні процеси в історії людства».

4.6. Методи навчання

Основні форми освітнього процесу при вивченні дисципліни «Державотворчі та самоврядні процеси в історії людства»:

1. Навчальні (аудиторні заняття): лекції, семінарські заняття.
2. Самостійна робота студентів (підготовка матеріалів до семінарських занять).
3. Індивідуальна робота студентів: пошук історичної інформації в бібліотеці, мережі Інтернет, виконання індивідуального навчально-дослідного завдання).
4. Робота в науковій бібліотеці ЦДУ імені В. Винниченка, обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д.І. Чижевського, мережі Інтернет.
5. Контрольні заходи (виконання тестових та розгорнутих (творчих) завдань за темами курсу).

Види навчальної роботи студентів:

- Лекція з використанням структурно-логічних схем, текстів джерел, наочних матеріалів, презентацій
- Семінарське заняття
- Консультація
- Залік

У процесі вивчення дисципліни застосовуються наступні **методи навчання:**

За типом пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративний; репродуктивний; проблемного викладу; дослідницький; відповідно до логіки пізнання: аналітичний; індуктивний; дедуктивний; системний, порівняльний.

За основними етапами процесу: формування знань; формування умінь і навичок; застосування знань; узагальнення; закріплення; перевірка;

За системним підходом: стимулювання та мотивація; контроль та самоконтроль.

За джерелами знань: словесні – розповідь, пояснення, лекція; наочні – демонстрація, ілюстрація, проектування, комп'ютерна підтримка навчального процесу.

За рівнем самостійної розумової діяльності: проблемний; частково-пошуковий; дослідницький; метод проблемного викладання, інтерактивні методи навчання (робота в малих групах, мозковий штурм, опрацювання дискусійних питань тощо).

4.7. Засоби діагностики результатів навчання здобувачів освіти.

Порядок та критерії виставлення балів

Оцінювання якості знань студентів, в умовах організації освітнього процесу за кредитно-трансферною накопичувальною системою здійснюється шляхом поточного, підсумкового (семестрового) контролю за 100-бальною шкалою оцінювання, за шкалою ЄКТС та національною шкалою оцінювання.

Контроль здійснюється з дотриманням вимог об'єктивності, індивідуального підходу, систематичності й системності, всебічності та професійної спрямованості контролю. Будуть широко використані такі методи усного, письмового контролю, які мають сприяти підвищенню мотивації студентів-майбутніх фахівців-істориків до навчально-пізнавальної діяльності. Відповідно до специфіки фахової підготовки перевага надається усному, письмовому, тестовому контролю: опитування, тестування, самостійні роботи, дискусії, самооцінювання, оцінювання за ІНДЗ та ін.

Поточний контроль – це оцінювання навчальних досягнень студента (рівень теоретичних знань та практичні навички з тем) під час проведення аудиторних занять, організації самостійної роботи, на консультаціях (під час відпрацювання пропущених занять чи за бажанням підвищити попереднє оцінювання) та активності студента на занятті. Поточний контроль реалізується у формі опитування, виступів на семінарських заняттях, експрес-контролю, контролю засвоєння навчального матеріалу, запланованого на самостійне опрацювання студентом тощо.

Форми участі студентів у навчальному процесі, які підлягають поточному контролю:

- виступ з основного питання, усна доповідь;
- доповнення, запитання до того, хто відповідає, рецензія на виступ;
- участь у дискусіях, інтерактивних формах організації заняття;
- аналіз джерельної та монографічної літератури;
- письмові завдання (тестові, контрольні, творчі роботи, реферати тощо);
- самостійне опрацювання тем, підготовка тез, конспектів навчальних, наукових текстів;
- систематичність роботи на семінарських заняттях;
- активність під час обговорення питань.

Критеріями оцінки є:

1. *Усні відповіді:* повнота розкриття питання; логіка викладання, цілісність, системність відповіді, культура мови; самостійність суджень студента і творчість мислення, його теоретичний рівень; емоційність та переконаність; використання основної та додаткової літератури; аналітичні міркування, уміння робити порівняння, висновки.

2. *Виконання письмових завдань:* повнота розкриття питання; цілісність, системність, логічність, уміння формулювати висновки; акуратність оформлення письмової роботи.

Максимальний бал за виступ із питань певної теми модуля на **семінарському занятті – 5 балів:**

5 балів ставиться, коли студент повністю засвоїв теоретичний матеріал, логічно викладає його, пов'язуючи з вивченим раніше, бачить міжпредметні зв'язки, наводить аргументи, робить посилання на літературу. Обов'язковим є ознайомлення з додатковою літературою, її опрацювання і використання під час розкриття питання. Студент робить висновки, висловлює гіпотези, дискутує.

4 бали ставиться, коли студент засвоїв теоретичний матеріал, вільно викладає його, наводить приклади, однак є незначні проблеми з усвідомленням системних зв'язків, коментарем теоретичного матеріалу. Не завжди дотримується логіки викладу, припускається незначних помилок чи неточностей.

3 бали ставиться студентові, який засвоїв матеріал на рівні переказування, відтворює вивчене не завжди логічно, припускається помилок.

2 бали одержує студент, який невпевнено переказує матеріал, не завжди вправно ілюструючи його. Під час відповіді потребує допомоги, допускається помилок.

1 бал одержує студент, який має лише приблизне уявлення про питання, що розглядається на занятті, може сказати два-три речення по суті питання, назвати деякі правові документи.

Якщо студент жодного разу не відповідав на семінарських заняттях, матиме за відповідний поточний контроль **0 балів**. Студент, який не з'являвся на заняття (з поважних причин, підтверджених документально), а, отже, не мав **поточних оцінок**, має право повторно пройти поточний контроль під час консультацій. На консультаціях студент може відпрацювати пропущені семінарські заняття, захистити реферати, а також ліквідувати заборгованості з інших видів навчальної роботи.

До 10 балів студент може отримати за виконані завдання самостійної роботи з теми, з урахуванням їхньої якості та повноти розкриття питань.

Модульна контрольна робота, оцінюється в **20 балів** (чотири творчі запитання по п'ять балів кожний).

Підсумковий (семестровий) контроль із дисципліни «Теорія та практика історичної науки» є залік. Він проводиться відповідно до графіку навчального процесу. Підсумкова кількість балів із дисципліни (максимум **100 балів**) визначається як сума балів:

- поточного контролю (**30 балів**),
- самостійної роботи (**20 балів**),
- написання ІНДЗ (**30 балів**),
- модульної контрольної роботи (**20 балів**).

4.8. Перелік програмових питань для самоконтролю:

1. Предмет та методологічні засади курсу «Державотворчі та самоврядні процеси в історії людства» управління.
2. Основні поняття, джерела курсу. Історіографія дисципліни.
3. Основні теорії й природа місцевого самоврядування.
4. Головні моделі місцевого самоврядування: англо-американська, континентальна, скандинавська, іберійська, радянська, змішана.
5. Організаційні форми місцевого самоврядування: «сильна рада – слабкий голова», «сильна рада – сильний голова», «обрана рада – найманий менеджер», комісійна форма, комбінована форма.
6. Місцеве управління і держава: основні взаємозв'язки.
7. Центральні, регіональні та місцеві органи державного управління, їх ієрархія і проблеми взаємин.
8. Структура влади й управління в центрі і на місцях на Русі в IX–XII ст.
9. Державне управління в удільний період на Русі (XIII–XIV ст.): монархічна, демократична, аристократична моделі управління.
10. Московське князівство в XIII–XV століттях: особливості російської державності у порівнянні з державами Західної Європи і Сходу.
11. Органи управління станово-представницької монархії (XVI–XVII ст.).
12. Еволюція Земських соборів XVI–XVII століть: склад, компетенція, порядок роботи, роль у державному управлінні.
13. Управління в українських землях за польсько-литовської доби.
14. Державний лад і управління періоду Гетьманщини. Запорізька Січ – особлива форма української національної держави з широким козацьким самоврядуванням.
15. Реорганізація центрального апарату управління, обласні та міські реформи Петра I в першій чверті XVIII ст.
16. Державний апарат та адміністративна реформа в 60–90-і рр. XVIII ст.
17. Створення системи станового самоврядування наприкінці XVIII ст.
18. Самодержавство і його державні установи в першій половині XIX ст.
19. Зміни в державному управлінні в період царювання Миколи I (1825–1855 рр.).
20. Управління околицями Російської імперії в XIX ст.
21. Російська держава в умовах переходу до буржуазно-ліберальної монархії (друга половина XIX ст.). Формування органів всестанового самоврядування.
22. Контрреформи 80–90-х років XIX ст. в галузі державного управління.
23. Особливості управління українськими землями у складі Австрійської імперії і Австро-Угорщини.
24. Становлення конституційної монархії в Росії на початку XX ст. (Державна Дума в Росії (1906–1917 рр.): принципи формування, компетенція, статус.
25. Утворення Центральної ради та формування органів державного управління в Україні.

26. Організація державної влади й управління в період Гетьманату та Директорії. Структури органів державної влади й управління в Західноукраїнській Народній Республіці.

27. Підходи до організації влади та місцевого самоврядування в Європі XI – XV ст. Комунальний рух. Магдебурзьке право, його зміст і значення.

28. Локальні спільноти і управління в ранньосередньовічній Європі.

29. Підходи до організації влади та місцевого самоврядування в європейський період Нового часу. Реформи місцевого управління в Західній Європі XIX ст.

30. Державне управління в Росії в період буржуазно-демократичної республіки (березень – жовтень 1917 р.).

31. Жовтнева революція і створення основ радянської державної системи (жовтень 1917–1922 рр.). Конституція РРФСР 1918 року: вищі органи влади та управління, національно-державний устрій, виборча система.

32. Створення СРСР і Конституція СРСР 1924 року: вищі органи влади та управління, національно-державний устрій, виборча система.

33. Державно-політичний устрій СРСР в період форсованого будівництва соціалізму (1930-ті – початок 1940-х рр.). Конституція СРСР 1936 року: вищі органи влади та управління, принципи національно-державного устрою, права і свободи громадян.

34. Державне управління та самоврядування періоду Другої світової війни.

35. Розвиток державного апарату в післявоєнний період (1940-ті – початок 1950-х рр.) та в роки «відлиги» (1956–1964 рр.).

36. Радянська держава в умовах кризи соціалізму (1965–1984 рр.). Конституція СРСР 1977 року: спроба «демократичного оновлення» державної системи.

37. Модернізація управління в період «перебудови» (1985–1991 рр.).

38. Становлення системи державного управління Росії (1990–2018 рр.).

39. Особливості адміністративно-територіального устрою сучасної України. Децентралізація управління. Проблема федералізації країни.

40. Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в США.

41. Конституційно-правові засади місцевого самоврядування у Франції.

42. Конституційно-правові засади місцевого самоврядування у ФРН.

43. Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в Україні.

44. Політико-правові та соціально-економічні проблеми місцевого самоврядування в сучасній Україні.

45. Ментальні особливості націй щодо державотворчих і самоврядних тенденцій.

46. Міжнародні зв'язки і стандарти в системі місцевого самоврядування України.

47. Проблеми адаптації зарубіжного досвіду державного управління до вітчизняних умов.

4.9. Схема нарахування балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота										ІНДЗ	залік
Змістовий модуль I					Змістовий модуль II						
1	2	3	с/р	модуль	4	5	6	с/р	модуль		
5	5	5	10	10	5	5	5	10	10		
35 балів					35 балів					30	100

1–6 – порядкові номери семінарських занять, за кожне заняття виставляється **5 балів, разом 30 балів;**

С/Р – самостійна робота оцінюється у **20 балів.**

Модульні підсумкові роботи оцінюються у **10 балів** (два творчі запитання по п'ять балів кожний), разом **20 балів.**

ІНДЗ оцінюється у **30 балів.**

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90-100	відмінно	зараховано
82-89	добре	
74-81		
64-73		
60-63	задовільно	незараховано
35-59	незадовільно	
1-34	незадовільно	

5. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

5.1. Рекомендована література

Джерела:

1. Конституція України // ВВР, 1996. № 30, ст.141.
2. Європейська Хартія про місцеве самоврядування // Офіційний вісник України від 03.04.2015 – 2015 р., № 24, / № 39, 2013, ст. 1418 /, стор. 450, стаття 718, код акту 67165/2013№ 24.
3. Європейські орієнтири місцевого і регіонального розвитку: Збірник матеріалів та документів. К.: Вид-во Академії муніципального управління, 2009. 345 с.
4. Всесвітня Декларація місцевого самоврядування // Місцеве та регіональне самоврядування в Україні. К., 1994. Вип. 1/2 (6/7). С. 67.
5. План модернізації державного управління: пропозиції щодо приведення державного управління та державної служби України у відповідність із принципами і практиками демократичного урядування / Під заг. ред. Т. Мотренка. К.: Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2010. 320 с.
6. Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 18 травня 1995 р. // ВВР, 1995. № 18, ст. 133.
7. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 р. // ВВР, 1997. – № 24, ст. 170.
8. Про службу в органах місцевого самоврядування. Закон України від 07.06.2001 р. // ВВР, 2001. № 33, ст.175.
9. Про органи самоорганізації населення. Закон України від 11.07.2001 р. // ВВР, 2001. – № 48, ст. 254.
10. Про асоціації органів місцевого самоврядування. Закон України від 16 квітня 2009 року // ВВР, 2009. 38, ст. 534.
11. Про співробітництво територіальних громад. Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-VII // ВВР, 2014. № 34, ст.1167.
12. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII // ВВР, 2015. № 13, ст.91.

Основна література

13. Ашлей П. Местное и центральное управление. Сравнительный обзор учреждений Англии, Франции, Пруссии и Соединенных Штатов. СПб.,1910. 296 с.
14. Баймуратов М.О., Григор'єв В.А. Муніципальна влада: актуальні проблеми становлення й розвитку в Україні. Одеса: АО БАХВА, 2003. 192 с.
15. Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики: Монографія / Відп. ред. М.О.Баймуратов. К.: Вид-во «Юридична думка», 2010. 345 с.
16. Василенко І.А. Государственное управление в странах Запада: США, Великобритания, Франция, Германия: Уч. пособие. Изд. 2-е. М.: Логос, 2000. 423 с.
17. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація: Монографія / Кол. авт. відп. ред. Н. Р. Нижник. К.: УАДУ при Президентові України, 1997. 488 с.
18. Єфіменко О.В., Марченко О.М. Державне будівництво та місцеве самоврядування: Навч. посіб. Кіровоград, 1999. С.16-21, 59-67.
19. Институты самоуправления: историко-правовое исследование / Под. ред. Л.С Мамута. М., 1995. 301 с.
20. Історія державної служби в Україні. Т. 1. Київ: Ніка-Центр, 2009. 545 с.
21. Історія державної служби в Україні. Т. 2. Київ: Ніка-Центр, 2009. 512 с.
22. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
23. Лазор О.Д., Лазор О.Я. Місцеве самоврядування. Вітчизняний та зарубіжний досвід. Навчальний посібник. Видання друге, доповнене і перероблене. К: Дакор, 2004. 560 с.
24. Лазор О.Д., Лазор О.Я., Лазар І.Г. Основи державного управління та місцевого самоврядування: Навчальний посібник. К.:Дакор, 2007. 312 с.

25. Малиновський В.Я. Державне управління: Навч. посібник. Луцьк: Вежа, 2000. 558 с.
26. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка. К. : НАДУ, 2014. 128 с.
27. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування. Львів: Літопис, 2002. 196 с.
28. Руденко О.М., Козюра І.В., Ткаленко Н.В., Маргасова В.Г. Історія та теорія місцевого самоврядування : навч. посібн. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 226 с.
29. Швидько Г.К, Романов В.Є. Державне управління і самоврядування в Україні: Історичний нарис: Навч. посібник. К. : Вид-во УАДУ, 1997. ч.1.

Допоміжна література

30. Адміністративно-територіальний устрій країн Європейського Союзу: навч. посіб. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, М. К. Орлатого. К. : НАДУ, 2015. 628 с
31. Андрущенко В.Л., Федосов В.М. Запорізька Січ як український феномен. К.: Заповіт, 1995. 168 с.
32. Бармак М.В. Формування російської імперської системи державної служби на українських землях (XVIII–XIX ст.). Тернопіль: Видавництво Астон, 2016. 392 с.
33. Батанов О.В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.
34. Білоконь М. В. Органи державного управління та місцеве самоврядування в Російській імперії у другій половині XIX ст. (на матеріалах Лівобережної України): історико-правове дослідження. Харків, 2002.
35. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. й доп. : Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
36. Государственное управление и самоуправление в России: Очерки истории / В.П. Семьянинов (отв. ред.), В.С. Кожурин, В.Т. Петров и др. М.: РАГС, 1995. 467 с.
37. Європейські принципи державного управління. К.: Вид-во УАДУ, 2000. 52 с.
38. Когут З. Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини 1760–1830. К.: Основи, 1996. 307 с.
39. Колесников В.А. Местное и муниципальное управление в развитых странах. Учебное пособие. Волгоград: Волгоградский институт управления, 2016. 100 с.
40. Константінова В.М. Урбанізація: південноукраїнський вимір (1861–1904 роки). Запоріжжя: АА Тандем, 2010. 596 с.
41. Марченко О.М. Міське самоврядування на Півдні України за реформою 1870 року: сутність, функції та діяльність // Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України Запорізького державного університету: Південна Україна XVIII–XIX ст. Вип.4 /5/. Запоріжжя: РА “Тандем – У”, 1999. С. 179–188.
42. Марченко О.М. Взаємодія органів міського самоврядування з губернською адміністрацією у 1870–1900-х роках (на прикладі міста Єлисаветграда)// Наукові записки. Вип.14. Серія: Історичні науки. Кіровоград, 2011. С. 273–285.
43. Опыт организации местного самоуправления в зарубежных странах: учебн. пособие для магистров / А.С. Чуева, П.М. Курдюк, И.Н. Иваненко. Краснодар, 2013. 94 с.
44. Реєнт О. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). К.: Інститут історії НАН України, 2003. 338 с.
45. Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізненого націотворення. К.: Критика, 2000. 303 с.
46. Усаченко Л.М., В.І. Тимцуник Історія державного управління в Україні: навч. посіб. К.: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. 292 с.
47. Черемісін О.В. Міське самоврядування на Півдні України в 1785–1917 рр. Херсон: «Олді-плюс», 2017. 582 с.
48. Шандра В. С. Інститут генерал–губернаторства в Україні XIX – початку XX ст.: структура, функції, архіви канцелярій. дис.... докт. іст. наук. Київ, 2002.

49. Юхимюк О.М. Правовий статус органів місцевого самоврядування на території Західної України у складі Польщі (1918–1939). Львів, 2004.

5.2. Методичне забезпечення

1. Програма навчального курсу «Державотворчі та самоврядні процеси в історії людства». – Кропивницький, 2022.

2. Плани семінарських занять, теми рефератів, ІНДЗ, питання для самостійної роботи студентів і рекомендована література до кожної теми курсу.

3. Тексти лекцій.

4. Модульні завдання для поточного тестування по кожному змістовному модулю курсу.

Примітка: Усі названі матеріали підготовлені в електронному форматі й розміщені на сайті ЦДУ ім. В.Винниченка (кафедра історії України та всесвітньої історії та методичний кабінет, ауд. № 27).

5.3. Інформаційні ресурси

1. Верховна Рада України - www.rada.kiev.ua

2. Кабінет Міністрів України - www.kmu.gov.ua

3. Міжнародний центр перспективних досліджень (питання структури й організації державного управління) - <http://www.icps.kiev.ua/ukr/activity.html>

4. Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського (публікації з питань структури й організації державного управління) - www.nbu.gov.ua

6. ПОЛІТИКА ЩОДО АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Політика щодо академічної доброчесності формується на основі дотримання принципів академічної доброчесності відповідно до Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про авторське право і суміжні права», «Про видавничу справу», з урахуванням норм Положення «Про академічну свободу та академічну доброчесність в Центральноукраїнському державному університеті імені Володимира Винниченка» (затверджене вченою радою, протокол №2 від 30.09.2019; №10 від 07.02.2022).